

תנופתו ושברו של המאבק הכלל-ערבי נגד ישראל מלחמת יום הכיפורים כ"תחילת סופו" של המאבק

דן שיפטן¹

תקציר

באוקטובר 1973 התייצבה ישראל לעימות האלים האחרון במאבק של כרבע מאה כנגד הניסיון הערבי המסוכן והמתמשך שאיים אי פעם על קיומה. התנועה המשיחית שחולל נאצר גייסה את משאביו של העולם הערבי כולו תחת הנהגתו הכריזמטית, חברה לברית המועצות והציבה את "שחרור פלסטין" כאבן בוחן לסיכוייהם של הערבים להשיב את גדולת עברם. אף שנאצר עצמו היה מודע מאז שנות ה-50 לעליונותה האסטרטגית של ישראל ונרתע מעימות כולל בטרם ימצא לה מענה, הוא נגרר לבסוף ב-1967 למלחמה שהביאה על הערבים תבוסה והשפלה. את יתרת השנים עד מותו ב-1970 הקדיש למאבק צבאי (מלחמת ההתשה) ומדיני מיוסר וכושל שנועד להשיב, באמצעות כפייה אמריקאית וללא תמורה מדינית של ממש, את האדמות שאבדו לערבים. יורשו אנואר סאדאת הוכיח במהרה כי

1 אני מבקש להודות למי שעברו על החיבור בגרסתיו השונות והציעו הערות מועילות וחשובות לתוכנו: לידידי הפרופסורים שלמה אבינרי ז"ל, עזר גת, אלכסנדר יעקובסון, אבי בראלי ואביתר מתניה, לתא"ל (מיל') שלום הררי ולעיתונאית סמדר פרי. תודה מיוחדת לפרופ' קובי מיכאל על עזרתו המיוחדת (כתמיד) בעריכת החיבור ובהצבעה על המחייב הסבר נוסף, תיעוד מלא והבהרה. מאליו מוכן שהאחריות על המוצר הסופי ופגמיו היא שלי בלבד.

למד היטב רבים מלקחי כישלוננו של נאצר ועיצב אסטרטגיה מורכבת ומרשימה, שנועדה להבטיח בעיקרה את אותה מטרה: סילוק ישראל מסיני בלחץ אמריקאי, בלא חוזה שלום נפרד.

החיבור הזה מגולל לפרטיה את האסטרטגיה הזו של אנואר סאדאת, את הצלחותיה החשובות בראשית המערכה הצבאית ואת ההישגים המדיניים המרשימים בעקבותיה. הוא מתאר גם את המבוי הסתום שאליו נקלעה אותה אסטרטגיה כעבור שנים אחדות ואת המהפך הדרמטי באושיותיה שחולל נשיא מצרים בשלהי שנות ה-70. מבחינת ישראל מדובר באיום כלל-ערבי חמור שהבשיל לאיטו בשנות ה-50, התפרץ ב-1967 והגיע למבחנו העליון ב-1973, במאבק מדיני וצבאי מתמשך שנועד לשבור את האסטרטגיה המצרית. המאבק אחרי 1967 לא התמקד בנסיגה מסיני אלא בתמורה המדינית – בשאלה אם ישבור סאדאת את ישראל בעזרת לחץ אמריקאי או שישאל תכפה על מצרים את מה שסאדאת, כנאצר בשעתו, הציג לעמו ככניעה וכבגידה: חוזה שלום המוציא, לדורות, את אבן הראשה המצרית מן המאבק נגד ישראל וזונח את הערבים לגורלם.

האסטרטגיה של סאדאת נועדה לזעזע את ארצות הברית ואת ישראל באמצעות מלחמה בעצימות גבוהה ויעדים צבאיים צנועים מאוד שהתיישבו עם עליונותה האסטרטגית של ישראל, לצד חרם נפט ולחצים כלכליים עזים בזירה הגלובלית. שילובו של האיום הזה עם פיתוי רב-חשיבות, בדמות נכונות לשינוי האוריינטציה המעצמתית של מצרים, נועד לשכנע את ארצות הברית לכפות על ישראל את תנאיה של מצרים. הזעזוע אכן פגע קשות בעמדת המיקוח של ישראל, ושילובו עם הפיתוי המעצמתי אכן העמיד את עניינו של סאדאת בראש סדר העדיפויות של ארצות הברית; אך בחלוף ארבע שנים של מיקוח קשוח הבין סאדאת את מגבלותיו. התברר כי השילוב בין כושר העמידה של ישראל, חולשתה הפנימית של מצרים ומדיניות חובבנית של הנשיא קרט, שאיימה לאיין את מה שסאדאת השיג במיצוי שארית כוחותיה של ארצו, כפה עליו לקבל למעשה ב-1979 את תנאיה של ישראל בתמורה לנסיגה מסיני המפורז.

את ההוקרה ליציבותו של ההסדר הזה לדורות חייב האזור להנהגת שלושת הצדדים העיקריים: ראשית, לאנואר סאדאת, שהפגין אחריות לגורלה של מצרים על חשבון חזיונות הגדולה הכלל-ערביים. שנית, להנרי קסינג'ר, שרקח בעקבות המלחמה ביד אומן הסדר המשרת את הצרכים העיקריים של ארצות הברית, מצרים וישראל. שלישית, לגולדה מאיר, על העמידה הנחרצת על תביעת השלום המלא ועל ההימנעות ממיצוי היתרון הצבאי בסוף המלחמה, וכן לממשלת רבין הראשונה, על העמידה האיתנה במצוקה הקשה בעקבותיה, עד לקבלת התביעה הישראלית זמן קצר לאחר מכן.

המאבק שהתמשך מ-1967 עד 1979 העמיד למבחן את כל מערכות יחסי הכוחות במזרח התיכון: הגלובליים, האזוריים והישראליים-ערביים. כדי להבין את משמעותו מרחיקת הלכת נדרשת הכרה כי מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים אינן אלא שלוש מערכות במלחמה אחת, שהסתיימה רק בחוזה השלום.

מילות מפתח: מלחמת יום הכיפורים, מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה, צה"ל, יחסי דרג מדיני-דרג צבאי, תהליך קבלת החלטות, מצרים, סוריה, הכרעה, ניצחון, מדינאות, אסטרטגיה, ביטחון לאומי